

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

(۲۱۳)

سال شمار تحولات اقتصادی و دستاوردهای بانک مرکزی ایران

۱۳۸۴-۱۳۳۹

تهیه و تدوین

حسین بازمحمدی

محمد مراد سلطانیان

سرشناسه	پازمحمدی، حسین، ۱۳۴۷.
عنوان و نام پدیدآور	سال شمار تحولات اقتصادی و دستاوردهای بانک مرکزی ایران ۱۳۴۹-۱۳۸۴ / تهیه و تدوین حسین پازمحمدی، محمد مراد سلطانیان.
مشخصات نشر	تهران: پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	۳۲۷ ص.
فروست	پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران؛ ۱۳۸۹.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۵۹۸۲-۰۲-۲
وضعیت فهرست نویسی: فیبا	
یادداشت	ص.ع. به انگلیسی: Economic Developments Calendar and Central Bank of Iran's Achievements 1960-2005
یادداشت	کتابنامه: ص. ۳۲۷-۳۲۲.
موضوع	بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران - گزارشها.
شناسه افزوده	سلطانیان، محمد مراد، ۱۳۴۱ -
شناسه افزوده	پژوهشکده پولی و بانکی.
رده بندی کنگره	HG ۳۲۷۰/۱۷-۱۶ ۱۳۸۹
رده بندی دیویی	۳۳۷/۱۰۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	۲۰۹۱۰۰۳
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۹۸۲-۰۲-۲	ISBN:978-600-5982-02-2

عنوان: سال شمار تحولات اقتصادی و دستاوردهای بانک مرکزی ایران ۱۳۴۹-۱۳۸۴

تهیه و تدوین: حسین پازمحمدی - محمد مراد سلطانیان

ویراستار: فاطمه اثباتی

حروفچین و صفحه آرا: معصومه ایلاتلو

ناشر: پژوهشکده پولی و بانکی، بانک مرکزی ج.ا.ا.

نوبت چاپ: چاپ اول

تاریخ انتشار: تابستان ۱۳۸۹

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قطع: وزیری

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، بعد از خیابان استاد مطهری، کوچه شهید رضا شکرابی، پلاک ۵۶.

کد پستی: ۱۵۶۷۷۱۴۸۱۱

تلفن: ۸۸۴۲۶۵۹۶ - ۸۸۴۱۹۱۸۴

دورنگار: ۸۸۴۳۹۳۳۷

پست الکترونیک: info@mbra-cbi.ac.ir

(کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است)

پیشگفتار

بانک مرکزی ایران از بدو تأسیس در مرداد ۱۳۳۹، یکی از بازیگران اصلی رویدادهای اقتصاد کلان کشور بوده است. بنابراین اغراق نیست اگر ادعا شود که در نیم قرن گذشته، در هر اتفاق مهم اقتصادی، بانک مرکزی به عنوان سکاتدار و سیاستگذار اصلی، عضو مؤثر ستاد اقتصاد کلان کشور و یا حداقل ناظر مطلع، حضوری چشمگیر داشته است. بنابراین تقویم وقایع بانک مرکزی، از تقویم وقایع اقتصادی کشور فاصله چندانی ندارد.

با این توصیف، پژوهشکده پولی و بانکی بر آن شد تا به مناسبت پاسداشت پنجاهمین سالگرد تأسیس بانک مرکزی ایران، سال شمار تحولات اقتصادی کشور و اقدامات سیاستی بانک مرکزی را از ابتدای تأسیس تدوین کند. مسئولیت اجرای این طرح به دو تن از کارشناسان مجرب اداره بررسی‌ها و سیاست‌های اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، آقایان حسین بازمحمدی و محمد مراد سلطانیان سپرده شد تا از سال ۱۳۳۹ به بعد، مهم‌ترین تحولاتی که بانک مرکزی ناظر مطلع آن بوده و نیز مهم‌ترین سیاست‌های اقتصادی که بانک مرکزی مجری و یا تصمیم‌ساز اصلی آن بوده و یا در تدوین و اجرای آن مشارکت اصلی داشته است را به تفکیک سال استخراج و در قالب یک مجلد تدوین کنند. برای حفظ یک دستی و سازگاری مستند حاضر، مناسب دیده شد که تکیه اصلی بر مجموعه «گزارش‌های اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی» باشد که خوشبختانه از ابتدای تأسیس تاکنون، توسط شماری از کارشناسان برجسته اقتصادی کشور در بانک مرکزی تدوین و

سالانه منتشر شده است. مجموعه فوق، گنجینه بی بدیلی است که با دقتی کم نظیر و اشرافی مثال زدنی، وقایع مهم اقتصادی کشور را ضبط و تحلیل کرده است.

در تدوین مجلد حاضر، جز در موارد بسیار معدودی که برای نقل یک رویداد، مراجعه به مأخذی دیگر لازم بوده است، گزارش های اقتصادی سالانه بانک مرکزی، مأخذ تنظیم تحولات اقتصادی، اقدامات سیاستی و نیز تغییرات اداری و سازمانی درون بانک بوده است. با توجه به ماهیت پروژه حاضر، که اقتضای آن نقل مستند و نه تحلیل است، وفاداری به مأخذ و حتی پایبندی به زبان گزارش رعایت شده است. در مواردی نیز که به دلیل تغییر تدریجی واژگان اقتصادی، کشور، واژه ها و عبارت های قدیمی از رواج افتاده اند نیز پایبندی به زبان مأخذ حفظ شده ولی در پانویس، توضیح لازم ارائه شده است.

تدوین کنندگان گزارش حاضر، با شکیبایی، دقت و وسواسی ستودنی، حدود ۵۰ جلد گزارش پر حجم و سنگین اقتصادی بانک مرکزی را فیش برداری کرده و به مجلد فعلی تبدیل کرده اند.

اکنون که محصول این تلاش به زیور طبع آراسته می شود، به رغم وقوف به کاستی هایی از قبیل فقدان فهرست موضوعی و فهرست اعلام و نیز لزوم اضافه کردن وقایع سال های ۱۳۸۵ به بعد، به دلیل لزوم انتشار آن همزمان با جشن پنجاهمین سالگرد تأسیس بانک مرکزی، جبران کاستی ها به ویرایش بعدی کتاب موکول می شود.

در پایان، علاوه بر تدوین کنندگان این اثر، از تلاش تمام کسانی که در قالب ویرایش، ماشین نویسی و صفحه بندی، انتشار این مجلد را امکان پذیر کردند تشکر و قدردانی می شود.

فرهاد نیلی

مشاور رئیس کل و

رئیس پژوهشکده پولی و بانکی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

الف	پیشگفتار
ز	مقدمه
۱	سال ۱۳۳۹
۹	سال ۱۳۴۰
۱۷	سال ۱۳۴۱
۲۳	سال ۱۳۴۲
۳۱	سال ۱۳۴۳
۴۱	سال ۱۳۴۴
۴۹	سال ۱۳۴۵
۵۷	سال ۱۳۴۶

۷۵	 سال ۱۳۴۷
۸۵	 سال ۱۳۴۸
۹۳	 سال ۱۳۴۹
۱۰۱	 سال ۱۳۵۰
۱۰۳	 سال ۱۳۵۱
۱۰۷	 سال ۱۳۵۲
۱۱۱	 سال ۱۳۵۳
۱۱۵	 سال ۱۳۵۴
۱۱۹	 سال ۱۳۵۵
۱۲۳	 سال ۱۳۵۶
۱۲۹	 سال ۱۳۵۷
۱۳۵	 سال ۱۳۵۸
۱۳۹	 سال ۱۳۵۹
۱۴۳	 سال ۱۳۶۰
۱۴۷	 سال ۱۳۶۱
۱۵۱	 سال ۱۳۶۲
۱۵۵	 سال ۱۳۶۳
۱۶۱	 سال ۱۳۶۴
۱۶۵	 سال ۱۳۶۵
۱۷۱	 سال ۱۳۶۶
۱۷۵	 سال ۱۳۶۷
۱۷۹	 سال ۱۳۶۸
۱۸۷	 سال ۱۳۶۹

۱۹۵	 سال ۱۳۷۰
۲۰۱	 سال ۱۳۷۱
۲۰۷	 سال ۱۳۷۲
۲۱۱	 سال ۱۳۷۳
۲۲۱	 سال ۱۳۷۴
۲۳۱	 سال ۱۳۷۵
۲۳۷	 سال ۱۳۷۶
۲۴۵	 سال ۱۳۷۷
۲۵۳	 سال ۱۳۷۸
۲۶۱	 سال ۱۳۷۹
۲۷۱	 سال ۱۳۸۰
۲۸۱	 سال ۱۳۸۱
۲۹۱	 سال ۱۳۸۲
۳۰۱	 سال ۱۳۸۳
۳۱۱	 سال ۱۳۸۴
۳۲۳	 فهرست منابع و مآخذ

مقدمه

اقتصاد ایران در نیم قرن گذشته، فراز و فرودهای بسیاری را در حوزه‌های گوناگون سازمان و مدیریت، سیاستگذاری، اجرا و نظارت، پشت سر گذاشته است که گاه سرچشمه در تحولات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و جغرافیایی داخلی داشته‌اند و گاه ناشی از تحولات در عرصه بین‌المللی بوده‌اند. از زمان اکتشاف و بهره‌برداری از اولین چاه نفت در منطقه دره خرسون (چاه نفتی) مسجد سلیمان تا سال ۱۳۳۹ که بانک مرکزی ایران - به موجب قانون بانکی و پولی کشور - تأسیس گردید و حتی تا حدود یک دهه بعد از این، مجموع منابع ارزی سالانه کشور از محل صادرات نفت خام، صادرات غیرنفتی و استفاده از کمک‌ها، وام‌ها و سرمایه‌گذاری خارجی، در حد چند صد میلیون دلار بود و تنها در سال‌های پایانی این دوره به حدود یک میلیارد دلار رسید. با این حال، نهادهای تصمیم‌گیری و اجرایی کشور، تا این تاریخ - در شرایطی که با محدودیت شدید پس‌انداز داخلی و دسترسی به منابع مالی خارجی مواجه بودند - با تصویب سه برنامه عمرانی، اندیشه عمران و آبادانی کشور را در سر داشتند و در این راه تلاش می‌کردند. در سال‌های بعد از ۱۳۴۳ با بهبود اندکی که در قیمت جهانی نفت خام و سهم ایران از ارزش نفت خام تولیدی کنسرسیوم نفت به وجود آمد، منابع مالی کشور از سال دوم برنامه عمرانی سوم تا حدودی وسعت یافت؛ اگرچه مجموع منابع ارزی کشور در دوره پنج‌ساله این برنامه نیز بیش از ۵/۱ میلیارد دلار نبود.

تاریخ اقتصادی ایران در پنج دهه گذشته سرشار از پیروزی‌ها و شکست‌های ملی در راه رسیدن به سطح بالاتری از درآمد و رفاه اجتماعی برای دستیابی به جایگاهی شایسته در عرصه رقابت‌های بین‌المللی است. مطالعه این تاریخ، بی‌تردید درس‌های آموزنده‌ای برای همه فرزندان رشید این مرزوبوم دارد، به ویژه آنها که امروز سکان تصمیم‌سازی و هدایت منابع مادی و معنوی کشور را با اندیشه ساختن ایرانی آبادتر و سرفرازتر دنبال می‌کنند.

گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی ایران، مجموعه بی‌نظیری است که از تأسیس این بانک - به موجب قانون بانکی و پولی کشور مصوب ۷ خرداد ۱۳۲۹ - سالانه با مستندسازی و دقتی تحسین‌برانگیز پی‌درپی انتشار یافته است. این گزارش که حاوی رویدادهای بااهمیت اقتصاد بین‌الملل و اقتصاد داخلی است، یکی از مآخذ معتبر پیگیری تحولات اقتصادی کشور از سال ۱۳۲۹ تا به امروز است.

کتاب حاضر، به بهانه مراسم پاسداشت پنجاهمین سال تأسیس بانک مرکزی ایران در هیجدهم مرداد ماه سال جاری تدوین یافته است. رویکرد مؤلفان در تدوین این کتاب، استخراج و نگارش رویدادهای مهم اقتصاد بین‌الملل و اقتصاد داخلی طی دوره‌ای نزدیک به نیم قرن گذشته (۱۳۲۹-۱۳۸۴) و با محوریت بانک مرکزی است. مآخذ نگارندگان در استخراج مطالب، گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی ایران در سال‌های قبل از انقلاب اسلامی و گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در سال‌های پس از انقلاب و البته بهره‌گیری از برخی مآخذ دیگر - که فهرست کامل آنها در انتهای کتاب آمده - بوده است.

به جز ترتیب سالانه کتاب، اولویت‌بندی دیگری در چیدمان رویدادهای سالانه منظور نشده است. گزینش این رویه، بیش از هر عامل دیگری، ناشی از مجال زمانی محدودی بود که برای آماده‌سازی کتاب در اختیار بود. چنانچه سبک نوشتاری متن و معادل‌های فارسی برخی واژگان در سرتاسر کتاب یکدست به نظر نمی‌آید، مانند «میعان» و «نقدینگی» بخش خصوصی، که هر دو در برابر واژه لاتین Liquidity در دو مقطع زمانی متفاوت پیش از دهه ۱۳۶۰ و پس از آن به کار رفته‌اند، به دلیل پای‌بندی به متن مآخذی است که شرح رویدادها از آنها استخراج شده‌اند. بدیهی است شیوه نگارش فارسی و معادل‌های واژگان تخصصی طی دوره پنجاه ساله مورد بررسی تحولاتی داشته است. این تحولات آگاهانه در نقل مطالب این کتاب آشکار شده‌اند.

برای سهولت ارجاعات بعدی به کتاب، در ابتدای شرح هر رویداد دو عدد آمده است که با یک خط تیره از هم جدا شده‌اند. عدد اول از سمت راست، سال وقوع رویداد را با کسر ۱۳۰۰ نشان می‌دهد و عدد دوم، شماره رویداد بدون ملاحظه هیچ گونه اولییتی است. در آخر شرح هر رویداد نیز در داخل پرانتز، ابتدا شماره مأخذ به ترتیب ذکر شده در انتهای کتاب و سپس شماره صفحه بازایی در مأخذ اصلی آمده است.

در پایان از جناب آقای دکتر فرهاد نیلی، رئیس محترم پژوهشکده پولی و بانکی، و همکاران ایشان، که امکان تولید این اثر را فراهم آوردند و با پیشنهادهای ارزنده‌شان موجب بهبود آن شدند، صمیمانه تشکر می‌کنیم. امید است این اثر مورد نقد و استفاده صاحب‌نظران و پژوهشگران اقتصادی کشور قرار گیرد. و توفیق از خداست.

حسین بازمحمدی - محمد مراد سلطانیان
کارشناسان اداره بررسی‌ها و سیاست‌های اقتصادی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
مرداد ماه ۱۳۸۹